

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ КОЛІЗІЙ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВЕКСЕЛЬНИЙ ОБІГ

Постановка проблеми. В умовах побудови ринкової економіки, правової держави та розбудови демократії у сучасній українській державі важко уявити собі ситуацію, при якій може існувати і застосовуватись закон, зміст якого недоступний для суспільства і тих фізичних та юридичних осіб, відносини за участю яких він регулює. У той же час, схоже, така правова колізія існує у сучасній Україні.

Так, для банківської та судової практики сьогодні вже звичним явищем є застосування положень Уніфікованого закону “Про переказні векселі та прості векселі”, який є додатком № 1 до Женевської конвенції від 7 червня 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон “Про переказні векселі та прості векселі”, текст якого до цього часу не отримав офіційного опублікування в Україні, що суперечить ст. 94 Конституції України.

Аналіз останніх публікацій. У юридичній літературі про проблему, пов’язану з відсутністю офіційного опублікування текстів трьох Женевських конвенцій 1930 року та Уніфікованого закону “Про переказні векселі та прості векселі”, згадували у своїх працях Д. Винокуров, А. Клименко [1, с. 14], О.М. Єфімов [2, с. 131], А.В. Демківський [3] та інші.

Невирішені раніше частини проблеми. Однак, на жаль, у вказаних працях ми знаходимо переважно лише констатацію факту відсутності офіційного опублікування. Переважна більшість авторів, які досліджують сучасний вексельний обіг та особливості його правового регулювання, взагалі не торкаються вказаної проблеми. Інші, як-то Д. Винокуров, А. Клименко, вказують на її окремі аспекти, зокрема, на проблеми з технікою перекладу [1, с. 14]. В цілому ж ґрунтовне вивчення та конкретні шляхи вирішення цієї проблеми раніше не досліджувались.

Метою даної статті визначимо спробу дослідити причини виникнення та динаміку розвитку проблеми до сучасного її стану.

Виклад основного матеріалу. Розпочати слід із 7 серпня 1937 р., коли ЦВК та РНК СРСР було затверджено Положення про переказний і простий вексель за № 104/1341, що являло собою переклад на російську мову тексту Уніфікованого закону “Про переказні векселі та прості векселі”, який є додатком № 1 до Женевської конвенції від 7 червня 1930 року. Саме цим документом здійснювалось правове регулювання застосування векселів у банківських операціях при зовнішньоторговельних розрахунках протягом усього періоду існування СРСР. При цьому важливо пам’ятати, що вказаний документ застосовувався виключно до зовнішньоторговельних розрахунків держави – СРСР з іноземними господарюючими суб’єктами.

З проголошенням незалежності України вексель одразу з'явився у внутрішньодержавному обігу, оскільки з 01.04.91 набув чинності Закон України “Про підприємства в Україні” № 887, пункт 5 ст. 24 якого вперше з дореволюційного періоду передбачав застосування векселів для оформлення відносин товарного кредиту між покупцями та продавцями товарів (робіт, послуг).

На наш погляд, саме тут починає зароджуватись перша колізія, коли застосування векселів законодавством вже дозволено, а питання про те, яким законодавством керуватись, на законодавчому рівні ще не вирішено.

Лише через п'ять місяців потому, 12 вересня 1991 р., відповідно до Постанови Верховної Ради України “Про порядок дії на території України окремих актів Союзу РСР” № 1545-ХП на території незалежної України автоматично продовжило дію Положення про переказний і простий вексель № 104/1341.

Очевидним, на наш погляд, є той факт, що автоматична імплементація вказаного положення юридично була неспроможна зробити “законним” вже існуючий на той час відповідно до Закону України “Про підприємства в Україні” внутрішньодержавний вексельний обіг, оскільки, як зазначалось раніше, вказане вище Положення застосовувалось лише до векселів у банківських операціях при зовнішньоторговельних розрахунках.

На наш погляд, саме з цієї причини через рік – 17 червня 1992 р., на території України офіційно впроваджується вексельний обіг з використанням простого і переказного векселя відповідно до Женевської конвенції 1930 р., що впливає з Постанови Верховної Ради України “Про застосування векселів у господарському обороті України” від 17.06.92.

Таким чином, Україна, яка раніше підтвердила продовження дії на своїй території міжнародного договору, до якого у свій час приєдналась, перебуваючи у складі СРСР, тепер фактично відмовилась від нього, що в принципі допускається, оскільки, згідно з правом міжнародних договорів (*rebus sic stantibus*) держава може в односторонньому порядку припинити дію або вийти з міжнародного договору [5, с. 131].

Здавалосьь, що питання правового регулювання вексельного обігу нарешті вирішено.

В подальші роки аж до 1996 року було прийнято значну кількість законів та підзаконних нормативних актів, які деталізували сам вексельний обіг та значно розширили сферу його використання, у результаті чого з'явилися податкові, пенсійні, казначейські векселі, розповсюдились взаємозаліки за допомогою векселів тощо [9, с. 200-205].

Але очевидно, що у 1996 році в державі почали усвідомлювати, що колізію з відсутністю “зрозумілого у юридичному сенсі” правового регулювання не тільки не вирішено у 1992 році, а навпаки загострено, оскільки внутрішньодержавний вексельний обіг, керуючись положеннями Уніфікованого закону “Про переказні векселі та прості векселі” (далі – Уніфікований закон), який є додатком № 1 до Женевської конвенції від 7 червня 1930 року, регулювати юридично неможливо, зважаючи на те, що, по-перше, відсутній його офіційно опублікований текст, по-друге, міжнародне право і, зокрема, самі Женевські конвенції 1930 року

передбачають особливий механізм приєднання до таких конвенцій та механізм набуття ними чинності для держав, які до них приєднались.

Саме такими причинами можна, на наш погляд, пояснити появу постанови Правління Національного банку України № 204, якою була затверджена Інструкція № 7 від 02.08.96 “Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України”. Нею передбачено, що вексельний обіг в Україні здійснюється із застосуванням простого і переказного векселів, відповідно до Положення про переказний і простий векселі, наведено зразки бланків векселів та визначено, що безспірне списання коштів за опротестованими векселями не здійснюється. Згаданою Інструкцією підтверджено, що здійснення операцій з векселями комерційними банками регулюється Порядком проведення операцій з векселями, затвердженим Правлінням НБУ від 25.02.93.

Отже, у 1996 році проблема подолання колізії “невідповідного правового регулювання вексельного обігу” зайшла у глухий кут.

І лише у 1999 р. Україна приєдналась до трьох Женевських вексельних конвенцій 1930 р. з урахуванням застережень, обумовлених додатком II до вказаної конвенції, прийнявши, нарешті, відповідні три закони від 06.07.99 № 826-XIV, 827-XIV, 828-XIV “Про приєднання України... (до вказаних Женевських вексельних конвенцій 1930 р.)”.

Для України вказані конвенції набрали чинності 06.01.2000.

При цьому факт набуття чинності та дату набуття чинності вказаними конвенціями для України було оформлено листами. Так, Вищий арбітражний суд України листом від 10.03.2000 № 01-8/104 повідомив систему арбітражних судів України, що вказані вище Женевські конвенції набули чинності для України 06.01.2000. При цьому Вищий арбітражний суд України дізнався про цей факт з листа Міністерства іноземних справ України від 03.02.2000 № 4.3/7-612-126, яке, у свою чергу, посилається на отримане ним повідомлення від Генерального секретаря ООН. Аналогічним чином було повідомлено банківську систему України.

Офіційного ж опублікування ні текстів Женевських конвенцій, ні Уніфікованого закону як і раніше не відбулось.

За таких обставин виникають питання про те, чи розповсюджується дія вказаних документів на внутрішній вексельний обіг в державі і, зокрема, на господарюючих суб’єктів в Україні, і де отримати тексти вказаних актів.

Не можна не погодитись із думкою, що відповідно до принципів суверенної рівності держав кожна держава вільно обирає порядок взаємодії власного права з міжнародним і основоположне значення у встановленні порядку такої взаємодії має саме конституційне законодавство [7, с. 90].

Зважаючи на порядок набрання чинності законами України, який визначається ст. 94 Конституції України, де вказано, що закон набирає чинності після 10 днів з дня його офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Та, виходячи з положень ст. 20 Закону України “Про міжнародні договори України”, яка передбачає, що міжнародні договори, до яких приєдналась Україна, підлягають офіційному опублікуванню, можна говорити про існування серйозної юридичної колізії, яка полягає в існуванні обов’язкових нормативних актів, що є, відповідно, частиною національного законодавства і мають обов’язкову юридичну силу для усіх

фізичних та юридичних осіб, причетних до вексельного обігу в Україні, але їх офіційні тексти є невідомими таким особам з об'єктивних причин і всупереч Конституції України.

5 квітня 2001 р. було прийнято Закон України “Про обіг векселів в Україні” № 2374-III. Цим законом визначено особливості обігу векселів в Україні та регламентовано дію окремих статей Уніфікованого закону та підтверджено його статус як частини національного законодавства. До того ж, даним документом вперше до складу осіб, які можуть зобов'язуватись та набувати права за простим та переказним векселем, з 1 січня 2002 р. віднесено і фізичних осіб України. Але констатація факту належності Уніфікованого закону до національного законодавства не вирішує проблему відсутності його офіційного тексту, який суд та сторони спору повинні використовувати при захисті своїх прав та інтересів у суді.

Разом з тим, на сьогоднішній день суди у своїй практиці застосовують положення Уніфікованого закону “Про переказні векселі та прості векселі” як частину національного законодавства при визначенні прав, обов'язків та застосуванні відповідальності до фізичних та юридичних осіб – суб'єктів вексельного обігу. На це вказують огляди судової практики Вищого господарського та Верховного судів України [8], [2, с. 311-445].

Висновки. З аналізу законотворчого досвіду останніх п'ятнадцяти років у сфері подолання колізій, пов'язаних із застосування законодавства про вексельний обіг, необхідно визнати той факт, що протягом усього зазначеного періоду на законодавчому рівні здійснювались хаотичні спроби вирішення вказаної проблеми без урахування особливостей набуття чинності нормами міжнародних договорів та особливостей положень таких договорів, якими є вказані вище Женевські вексельні конвенції, щодо виконання зобов'язань по введенню у дію Уніфікованого закону на території України. Сучасний стан проблеми, пов'язаний із відсутністю офіційного опублікування тексту Уніфікованого закону в Україні, характеризується існуванням колізії, де, з одного боку, як підкреслювалось вище, суди застосовують положення Уніфікованого закону при вирішенні справ, пов'язаних із вексельним обігом на території України, як норми національного закону, з іншого боку, зважаючи на положення Конституції України, а саме – ст. 57, такий закон не може застосовуватись в Україні, оскільки порушує право громадян України знати свої права і обов'язки, встановлені для них неопублікованим Уніфікованим законом.

Підсумовуючи вивчення даної проблеми, усвідомлюючи усю її складність та практичне значення, ми вважаємо за доцільне запропонувати наступний спосіб її вирішення.

Спираючись на отриманий досвід щодо причин та динаміки виникнення вказаної колізії, а також враховуючи практичну необхідність вирішення інших паралельно існуючих проблем, зокрема, пов'язаних із надмірною кількістю нормативних актів, які так чи інакше стосуються регулювання вексельного обігу в Україні, неврегульованості окремих важливих питань, які стосуються вексельного обігу та інших, що досліджувались нами раніше [6, с. 458-463], вважаємо за необхідне запропонувати прийняття Верховною Радою України з наступним опублікуванням єдиного вексельного закону України, який має включати в себе як складові гармонійно поєднаних частин текст Уніфікованого закону, врахувати

застереження, зроблені Україною, систематизувати частини норм інших законів, які регулюють вексельний обіг, та інші необхідні положення, яких потребує сучасний вексельний обіг.

Напрямки подальшого наукового дослідження. На наш погляд, актуальними напрямками подальшого наукового дослідження є дослідження питання про вдосконалення законодавства про міжнародні договори, зокрема, вирішення проблеми їх своєчасного перекладу, оприлюднення та питання співвідношення норм конституції та норм міжнародних договорів з метою створення наукового підґрунтя для подальшої законотворчої практики України.

Список літератури

1. Винокуров Д., Клименко А. Вексель та вексельний обіг. – Харків: Фактор, 2005. – 376 с.
2. Господарське судочинство в Україні: Судова практика. Обіг цінних паперів / За ред. І.Б. Шицького. – К.: Праксі, 2006. – 552 с.
3. Демківський А.В. Вексельний обіг в Україні: Навч. посібник. – К.: ВІРА-Р, 2003. – 512 с.
4. Єфімов О.М. Вексельний обіг в Україні: Законодавство, коментарі, роз'яснення, практика судів, зразки документів / Упоряд., коментарі О.М. Єфімов. – К.: ВСЕУВИТО, 2003. – 476 с.
5. Матіяшек П. Проблеми права правонаступництва держав і права міжнародних договорів // Право України. – 2005. – № 10. – С. 131-132.
6. Мирославський С.В. Окремі проблеми законодавчого забезпечення обігу векселів в Україні // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Спецвипуск. – Т. 1. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – 590 с.
7. Назаренко О.А. Співвідношення Конституції України та міжнародних договорів України // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 3. – С. 90-96.
8. Про практику Верховного Суду України у справах зі спорів, пов'язаних із функціонуванням ринку цінних паперів // Вісник господарського судочинства. – 2003. – № 3. – С. 97-138.
9. Ткаченко А.О., Мирославський С.В. Історія розвитку правового регулювання та застосування векселя у банківській діяльності // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – Т. 6. – Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД, 2002. – С. 193-206.

Отримано 13.11.2006

Мирославський, С.В. Окремі проблеми подолання колізій при застосуванні законодавства про вексельний обіг / С.В. Мирославський // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2007.- Т. 19.- С. 343-349.